

Zbornik
Instituta za kriminološka i
sociološka istraživanja
2006 / Vol. XXV / 1-2 / 195-204

Originalni naučni rad
UDK: 343.294

REHABILITACIJA I PRAVNE POSLEDICE U KRIVIČNOM PRAVU

Dragan Jovašević
Pravni fakultet, Niš

Zoran M. Stevanović
Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

Posle izdržane izrečene kazne, osuđeno lice se vraća u društvo i uključuje u redovan društveni život, ali ono još uvek nije u potpunosti izjednačeno sa ostalim građanima u pogledu obima i vrste prava koje mu stoje na raspolaganju. Do toga dovodi dejstvo određenih pravnih posledica osude koje se mogu sastojati: u ograničavanju sticanja određenih prava i u oduzimanju postojećih prava. Upravo u cilju umanjavanja ograničavajućeg dejstva ovakvih negativnih posledica sudske osude, sva savremena krivična zakonodavstva poznaju institut rehabilitacije određujući pri tome uslove, način i postupak za njenu primenu. Upravo ovaj rad govori o pojmu, karakteristikama i dejstvu primene rehabilitacije u novom krivičnom pravu Republike Srbije koje je stupilo na snagu 1. januara 2006. godine.

KLJUČNE REČI: krivično delo / zakon / sud / krivična sankcija / osuda / rehabilitacija / brisanje osude / pravne posledice

UVODNE NAPOMENE

Posle izvršenja pravnosnažno izrečene kazne, osuđeno lice se vraća u društvo i uključuje u slobodan društveni život (Jovašević, 2006). Ali sa vraćanjem u društvo ono ne postaje odmah u potpunosti i ravnopravan građanin sa ostalima. Dva su osnovna razloga koji uslovljavaju ovu neravnopravnost: a) dejstvo posledica koje povlači osuda i b) stav sredine koja takvo lice prima sa izvesnom dozom podozrenja, nepoverenja, bojaznosti, pa i mržnje. U kojoj će meri ta neravnopravnost biti izražena, zavisi od postojanja, vrste i broja pravnih posledica osude kao i njihovog obima i intenziteta dejstva, kao i od stava sredine prema vršenju pojedinih krivičnih dela, odnosno prema njihovim učiniocima (Jakovljević, 1981; Perović, 1976).

Navedene pravne i društvene posledice osude pogađaju osuđenika i psihološki i socijalno-ekonomski. Njihovo psihološko dejstvo se sastoji u tome što se kod osuđenih razvijaju osećanja: nepoverenja, poniženja i prezrenosti, pa zajedno s tim i osećanja manje vrednosti. S druge strane, pravne posledice mu ne omogućavaju da vrši pojedine poslove i da aktivno učestvuje u društvenim procesima, što mu stvara socijalne i ekonomske teškoće. Te negativne posledice usporavaju resocijalizaciju, a u izvesnim slučajevima mogu da imaju i negativno dejstvo na ponašanje bivšeg osuđenika. Da bi se otklonilo štetno dejstvo, javila se ideja o rehabilitaciji¹ kao kriminalno-političkoj meri za pružanje podsticaja osuđenom licu da se ubuduće primerno vlada i da bude lojalan i koristan građanin društvene zajednice. Kroz rehabilitaciju se ostvaruje ravnoteža interesa društva i interesa osuđenog lica (Jescheck i dr., 1982).

---

¹ Institut rehabilitacije se istorijski gledano sreće još u rimskom pravu pod nazivom „restitutio in integrum“ kada se osuđeno lice vraćalo u stanje koje je postojalo pre osude i tako mu je vraćan izgubljeni status. Francuski zakon iz 1670. godine „Ordonance criminelle“ za dobijanje rehabilitacije pored milosti suverena traži i izdržanu kaznu u potpunosti i ispunjenje građanskih obaveza. I Krivični zakonik Kraljevine Jugoslavije iz 1929. godine u čl. 90. govori o povraćaju prava i poništaju osude te oglašavanju osuđenog lica dostojnim da vrši izgubljena prava kao vidu rehabilitacije.

Rehabilitacija (Janković, 2001) se sastoji u ukidanju pravnih posledica osude i brisanju osude tako da se osuđeno lice smatra neosuđivanim (čl. 97. Krivičnog zakonika Republike Srbije – u daljem tekstu KZ RS). Sa nastupanjem rehabilitacije prestaju da dejstvuju pravne posledice i osuđeno lice stiče sva prava koja imaju i ostali građani. Njegovo delo se zaboravlja, a njegovo ime se briše iz kaznene evidencije. U službenim ispravama ne pominje se da je bilo osuđivano. Tako se stvara fikcija o neosuđivanosti osuđenog lica sa težnjom da se ono izjednači sa ostalim članovima društva (Živanović, 1937). No, rehabilitacijom se ne dira u prava trećih lica koja se zasnivaju na osudi. Razlikuju se dve vrste rehabilitacije (član 97. stav 2. KZ RS): zakonska i sudska (Jovašević, 2006).

VRSTE REHABILITACIJA

a) Zakonska rehabilitacija

Zakonska rehabilitacija nastupa po sili zakona, automatski sa protekom određenog vremena posle izdržane kazne pod uslovom da osuđeno lice za to vreme ne izvrši novo krivično delo (Jovašević, 2006). Sudska rehabilitacija nastupa sudskom odlukom koja se donosi na molbu osuđenog lica po proteku određenog vremena od izdržane kazne. Sudska rehabilitacija je fakultativna. Da li će sud doneti odluku o rehabilitaciji osuđenog lica ili neće, zavisi od njegove ocene vladanja učinioca krivičnog dela posle izlaska iz kaznene ustanove i od njegovog odnosa prema radu i društvenim vrednostima čime se može utvrditi da se on u dovoljnoj meri popravio, prevaspitao tako da neće vršiti nova krivična dela.

Neka inostrana zakonodavstva poznaju samo sudsku rehabilitaciju. Tako u čl. 76-81. Krivični zakonik Švajcarske konfederacije razlikuje sudsku rehabilitaciju u užem smislu – povraćaj osuđenog u uživanju određenih prava kojih je bio lišen kao sporedne kazne i sudsku rehabilitaciju u širem smislu – sudsko brisanje osude na kaznu ili mere bezbednosti iz kaznene evidencije (Kuznjecova i dr., 2000). U čl. 178-181. Krivični zakonik Italije poznaje sudsku rehabilitaciju osude za zločin ili prestup na kaznu zatvora ili novčanu kaznu ako je izdržana kazna ili oproštena pomilovanjem ili uslovnim otpustom po proteku roka od pet godina

na molbu osuđenog (Battaglini, 1949). No, u savremenom krivičnom pravu prisutne su i tendencije za proširenje primene ovog instituta kao što je slučaj u Portugaliji. Tako prema čl. 127. Krivični zakonik Portugala rehabilitacija obuhvata osudu za zločin ili prestup na kaznu zatvora koja povlači gubitak političkih prava ili gubitak vršenja službe, posla ili druge dužnosti, zabranu javnog pristupa sudu ili mere bezbednosti na molbu osuđenog po proteku šest godina za nepopravljivog delikventa, odnosno, posle jedne godine ako se radi o umišljenom ili nehatnom učiniocu krivičnog dela osuđenog na kaznu zatvora do šest meseci (Patacos, 1978).

Institut rehabilitacije (Manzini, 1954; Roux, 1927) je u krivičnom pravu Republike Srbije uređen odredbama člana 97-100. KZ RS (a ranije članom 91. stav 1. Osnovnog krivičnog zakona, odnosno, Krivičnog zakona SR Jugoslavije (Jovanović i dr., 2002). Prema ovoj zakonskoj odredbi osuđena lica posle izdržane, oprostene ili zastarele kazne zatvora ili maloletničkog zatvora uživaju sva prava utvrđena ustavom, zakonom, drugim propisima i opštim aktima i mogu sticati sva prava osim onih koja su im ograničena usled izrečene mere bezbednosti ili nastupanja pravne posledice osude. Zakonska rehabilitacija nastupa i za lica na uslovnom otpustu ukoliko njihova prava nisu ograničena posebnim zakonskim odredbama o uslovnom otpustu (Perović, 1990). U čl. 118. Krivičnog zakonika Republike Crne Gore je određeno da se rehabilitacijom briše osuda, prestaju sve pravne posledice osude, a osuđeni se smatra neosuđivanim (Lazarević i dr., 2004).

U izvesnim slučajevima osuda može povlačiti pravne posledice, tako da osuđeno lice za određeno vreme ne može vršiti određena prava. Tada se rehabilitacija javlja kao sredstvo za vraćanje tih prava osuđenim licima pre nego što protekne rok njihovog dejstva. Tada se primenjuje sudska rehabilitacija. Prema članu 98. KZ R. Srbije zakonska rehabilitacija se daje samo licima ako su ispunjena dva kumulativno predviđena uslova: 1) licima koja pre osude na koju se odnosi rehabilitacija nisu bila osuđivana (primarni delikventi) ili koja se po samom slovu zakona smatraju neosuđivanim i 2) ako za određeno u zakoniku navedeno vreme ne učine novo krivično delo. Tako zakonska rehabilitacija nastaje (Jovašević, 2006) ako lice: a) koje je oglašeno krivim, a oslobođeno od kazne ili kome je izrečena sudska opomena - u roku od godi-

nu dana od pravosnažnosti presude odnosno rešenja ne učini novo krivično delo; b) kome je izrečena uslovna osuda - u vreme proveravanja i u roku od godinu dana po isteku roka proveravanja ne učini novo krivično delo; c) koje je osuđeno na novčanu kaznu, kaznu rada u javnom interesu ili kaznu oduzimanja vozačke dozvole ili kaznu zatvora do šest meseci - u roku do tri godine od dana kada je ta kazna izvršena, zastarela ili oprostena ne učini novo krivično delo; d) koje je osuđeno na kaznu zatvora preko šest meseci do jedne godine - u roku od pet godina od dana kada je izvršena, zastarela ili oprostena kazna ne učini novo krivično delo; e) koje je osuđeno na kaznu zatvora preko jedne do tri godine - u roku od deset godina od dana izvršene, zastarele ili oprostene kazne ne učini novo krivično delo. Zakonik je izričito odredio da zakonska rehabilitacija ne nastupa ako još uvek traje sporedna kazna ili mera bezbednosti.

b) Sudska rehabilitacija

Postoji i sudska rehabilitacija koja se daje odlukom suda na osnovu molbe osuđenog lica. Postoje dve vrste sudske rehabilitacije.

Prva vrsta sudske rehabilitacije je određena u članu 99. KZ RS. Ona se može (ali ne mora) dati osuđenom licu kome je izrečena kazna zatvora preko tri do pet godina pod uslovom da to lice u roku od deset godina od dana izvršene, zastarele ili oprostene kazne ne učini novo krivično delo. Međutim, i kada su ispunjeni ovi uslovi sud će dati rehabilitaciju samo ako utvrdi da je osuđeno lice svojim vladanjem to zaslužio i ako je prema svojim mogućnostima nadoknadilo štetu prouzrokovanu krivičnim delom, pri čemu je sud dužan da uzme u obzir i druge okolnosti koje su od značaja da davanje rehabilitacije, a posebno prirodu i značaj učinjenog dela. I sudska rehabilitacija se ne može dati ako još uvek traju sporedne kazne ili mere bezbednosti.

Druga vrsta sudske rehabilitacije je predviđena u članu 100. KZ RS. Ona se odnosi na mogućnost primene ovog instituta prema višestrukom povratniku. Naime, licu koje je više oputa osuđivano, sud može dati rehabilitaciju samo ako su ispunjeni zakonikom predviđeni uslovi u pogledu svakog pojedinačnog krivičnog dela (koji se odnose na protok zakonikom određenog vremena i neizvršenje novog krivičnog dela

u ostavljenom roku). Po proteku roka od tri godine od dana izvršene, zastarele ili oproštene kazne sud je ovlašćen da odluči o prestanku neke od pravnih posledica osude koje se odnose na zabranu sticanja određenih prava ukoliko ta posledica nije prestala usled primene rehabilitacije. Pri donošenju ove odluke sud uzima u obzir ponašanje osuđenog lica posle osude, kao i okolnosti da li je nadoknadio štetu prouzrokovanu krivičnim delom odnosno vratio imovinsku korist pribavljenu krivičnim delom kao i druge okolnosti koje ukazuju na opravdanost prestanka određene pravne posledice osude (Jakovljević, 1991).

PRAVNE POSLEDICE OSUDE

Pravne posledice osude² predstavljaju ograničavajuće ili zabranjujuće mere represivnog karaktera koje osuđenom licu otežavaju resocijalizaciju ali koje mogu da imaju i preventivni karakter. One se sastoje u prestanku ili gubitku određenih prava ili u zabrani sticanja određenih prava licima koja su osuđena za određena krivična dela ili na određenu kaznu. One ne mogu da nastupe kada je za krivično delo izrečena novčana kazna, uslovna osuda (ako ne bude opozvana) ili sudska opomena ili kada je učinilac oslobođen od kazne (član 94. KZ RS).

Razlikuju se dve vrste pravnih posledica osude prema njihovoj sadržini. Tako u Republici Srbiji, Krivični zakonik u članu 95. predviđa sledeće pravne posledice (Čejović, 1991): 1) pravne posledice osude koje se sastoje u prestanku ili gubitku određenih prava i 2) pravne posledice osude koje se sastoje u zabrani sticanja određenih prava. One se mogu predvideti samo zakonom (ne i drugim podzakonskim aktima) i

---

² U nekim inostranim zakonima se kao pravne posledice krivičnog dela smatraju i krivične sankcije kao i oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim delom (Treće poglavlje Krivičnog zakonika Nemačke – čl. 38-76a.). Takođe neki inostrani zakoni pored krivičnih sankcija sadrže i posebne odredbe o drugim "kaznenim merama" koje nisu sankcije, ali prate učinioca zbog izvršenog krivičnog dela. Tako čvajcarski krivični zakonik poznaje sledeće kaznene mere: 1) otkaz iz državne službe – čl. 51, 2) oduzimanje roditeljskog prava – čl. 53, 3) zabrana vršenja profesije – čl. 54, 4) proterivanje van zemlje – čl. 55, 5) zabrana posećivanja restorana – čl. 56, 6) preventivna zaloga – čl. 57, 7) konfiskacija imovine – čl. 58-59, 8) objavljivanje optužnog ili osuđujućeg akta – čl. 61.

nastupaju po sili zakona kojim su i propisane. Od pravnih posledica osude koje se odnose na prestanak ili gubitak određenih prava u našem krivičnom pravu smatraju se:

- 1) prestanak vršenja javnih funkcija,
- 2) prestanak radnog odnosa ili prestanak vršenja određenog poziva ili zanimanja,
- 3) gubitak određenih dozvola ili odobrenja koja se daju odlukom državnih organa ili organa lokalne samouprave.

Druga vrsta pravnih posledica osude se sastoje u zabrani sticanja određenih prava. To su:

- 1) zabrana sticanja određenih javnih funkcija,
- 2) zabrana sticanja određenog zvanja, poziva ili zanimanja ili unapređenja u službi,
- 3) zabrana sticanja čina vojnog starešine i
- 4) zabrana dobijanja određenih dozvola ili odobrenja koja se daju odlukom državnih organa ili organa lokalne samouprave (Marjanović, 1994).

U Republici Crnoj Gori Krivični zakonik u članu 122. određuje samo prestanak pravnih posledica osude koje se sastoje u zabrani sticanja određenog prava kada proteknu tri godine od izdržane, zastarele ili oproštene kazne, ako već nije prestala usled rehabilitacije. Drugu vrstu pravnih posledica osude ovaj zakonik ne poznaje. O prestanku pravnih posledica osude odlučuje sud pri čemu uzima u obzir ponašanje osuđenog posle osude, da li je naknadio štetu pričinjenu krivičnim delom i vratio imovinsku korist stečenu na ovaj način kao i druge okolnosti koje ukazuju na opravdanost prestanka pravne posledice osude.

Pravne posledice osude nastupaju danom pravosnažnosti presude. U slučaju da je posle pravosnažnosti presude na osnovu koje su nastupile određene pravne posledice osude, ta presuda izmenjena u postupku po vanrednom pravnom leku, tada se nastupanje i trajanje pravne posledice osude usklađuje sa novodonetom presudom. One pravne posledice koje se sastoje u zabrani sticanja određenih prava mogu se propisati da traju najduže deset godina. Vreme koje je osuđeno lice provelo na izdržavanju izrečene kazne, ne uračunava se u vreme trajanja pravne posledice osude. Rehabilitacijom prestaju i pravne posledice osude (Jovašević, 2003).

DAVANJE PODATAKA IZ KAZNE EVIDENCIJE

U cilju zaštite osuđenih lica i sprečavanja eventualnih zloupotreba, Krivični zakonik predviđa i vođenje kaznene evidencije, sadržinu ove evidencije kao i mogućnost saznavanja ovih podataka od strane određenih lica. Tako prema članu 102. KZ RS kaznena evidencija sadrži sledeće:lične podatke o učiniocu krivičnog dela; podatke o krivičnom delu za koje je osuđen; podatke o kazni, uslovnoj osudi, sudskoj opomeni, oslobođenju od kazne; oproštenoj kazni kao i podatke o pravnim posledicama osude. U ovu evidenciju se unose i kasnije izmene podataka sadržanih u njoj kao i podaci o izdržavanju kazne te o poništenju evidencije o pogrešnoj osudi.

Podaci iz kaznene evidencije se mogu dati samo sudu, javnom tužilaštvu ili organima unutrašnjih poslova i to u vezi sa krivičnim postupkom koji se vodi protiv lica koje je ranije bilo osuđeno; zatim nadležnim organima za izvršenje krivičnih sankcija i nadležnim organima koji učestvuju u postupku davanja amnestije, pomilovanja, rehabilitacije, o prestanku pravnih posledica osude, uslovnog otpusta kao i organima starateljstva kada je to potrebno radi vršenja poslova iz njihove nadležnosti (Jovašević, 2002).

Na obrazloženi zahtev ovi se podaci mogu dati i državnim organima, preduzećima, drugim organizacijama ili preduzetniku ako još traju određene pravne posledice osude ili mera bezbednosti i ako za to postoji opravdan interes zasnovan na zakonu. Pri tome se podaci iz kaznene evidencije mogu davati i građanima, tj. zainteresovanim licima kao dokazi o njihovoj osuđivanosti, odnosno neosuđivanosti ali samo ako su im oni potrebni radi ostvarivanja njihovih prava.

ZAKLJUČAK

Donošenjem novog krivičnog zakonodavstva u Republici Srbiji, odnosno u Republici Crnoj Gori, na znatno drugačiji način je postavljen institut rehabilitacije kojim se sada omogućuje potpunije brisanje osude odnosno "poništenje" svih pravnih posledica osude koje uključuju niz štetnih posledica za osuđeno lice posle izdržane, zastarele ili oproštene kazne. U skladu sa novom postavkom pojma, prirode i značaja

rehabilitacije kojom je zamenjen institut „brisanja osude“, zapravo je vraćena stara koncepcija ovog instituta i preciznije, sadržinski kompletnije i kompaktnije postavljena primena ograničavajućih ili zabranjujućih mera označenih pod nazivom „pravne posledice osude“.

Na taj način je novo zakonodavstvo Srbije i Crne Gore preciznije, na novi način, odredilo i sadržinu kaznene evidencije. Ove novine se odnose posebno na podatke koji se naknadno unose posle pravosnažnosti odluke o izrečenoj vrsti i visini krivične sankcije i na dostupnost podataka iz kaznene evidencije odgovarajućim organima, organizacijama i pojedinim licima.

LITERATURA

- (1) ČEJOVIĆ, B. (2006): *Krivično pravo*, Opšti i posebni deo, Beograd.
- (2) ĐORĐEVIĆ, M., ĐORĐEVIĆ, Đ. (2005): *Krivično pravo*, Beograd.
- (3) Grupa autora (1995): *Komentar Krivičnog zakon SR Jugoslavije*, Beograd.
- (4) HORVATIĆ Ž. (2003): *Kazneno pravo*, Opći dio, Zagreb.
- (5) JAKOVLJEVIĆ, D. (1981): *Rehabilitacija u krivičnom pravu*, Beograd.
- (6) JOVANOVIĆ, LJ. (1995): *Krivično pravo*, Opšti deo, Beograd.
- (7) JOVAŠEVIĆ, D. (2006): *Krivični zakonik Republike Srbije sa komentarom*, Beograd.
- (8) JOVAŠEVIĆ, D. (2006): *Krivično pravo*, Opšti deo, Beograd.
- (9) JOVAŠEVIĆ, D. (2000): *Leksikon krivičnog prava*, Beograd.
- (10) LAZAREVIĆ, LJ., VUČKOVIĆ, B., VUČKOVIĆ, V. (2004): *Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore*, Cetinje.
- (11) LAZAREVIĆ, LJ. (2006): *Komentar Krivičnog zakonika Republike Srbije*, Beograd.
- (12) MARJANOVIK, G. (1998): *Makedonsko krivično pravo*, Opšt del, Skoplje.
- (13) NOVOSELAC, P. (2004): *Opći dio kaznenog prava*, Zagreb.
- (14) PEROVIĆ, M. (1990): *Pravne posledice osude i rehabilitacija*, Nikšić.

*Zbornik IKSI, 1-2/2006 – D. Jovašević, Z. Stevanović
„Rehabilitacija i pravne posledice u krivičnom pravu“, (str. 195-204)*

- (15) PETROVIĆ, B., JOVAŠEVIĆ, D. (2005): *Krivično (kazneno) pravo Bosne i Hercegovine*, Opći dio, Sarajevo.
- (16) STOJANOVIĆ, Z. (2001): *Krivično pravo*, Opšti deo, Beograd.

REHABILITATION AND JURIDICAL CONSEQUENCES IN CRIMINAL LAW

Condemned person, after the period spend in prison, cam back in the society and enters in everyday social life. But, he/she is not completely equalized with the rest of citizens in terms of extension and variety of rights to be in his/her dispositions. The reasons for this situation are some juridical consequences that can consist: in restriction of reaching some rights and; deprivation of existing rights. In order to minimize restricting activity of that negative consequences of the court condemnation all contemporary criminal codes have institution of rehabilitation, formulating at the same time conditions, mode, and activities for application of the institution of rehabilitation. This paper concerns notion, characteristics and action of application of rehabilitation in new Criminal code of Republic of Serbia that is in use from 1. January 2006.

*KEY WORDS: criminal act / law / court / criminal sanction
/ condemnation / rehabilitation / removing the condemnation
from evidence / juridical consequences*